

Калач Д.М.,
к.філос.н., доцент,
доцент ЗВО кафедри філософії та суспільних наук,
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Гулевич А.М.
ст.викладач,
кафедри українознавства
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

ЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ АРИСТОТЕЛЯ

Аристотель розглядає етичну теорію як галузь, відмінну від теоретичних наук. Її методологія має відповідати її предмету — хорошим діям — і повинна враховувати той факт, що в цій галузі багато узагальнень справедливі лише здебільшого. Ми вивчаємо етику, щоб покращити наше життя, і тому її основною турботою є природа людського благополуччя. Аристотель слідує за Сократом і Платоном у тому, що чесноти є центральними для добре прожитого життя. Як і Платон, він розглядає етичні чесноти (справедливість, мужність, поміркованість тощо) як складні раціональні, емоційні та соціальні навички. Але він відкидає ідею Платона про те, що для того, щоб бути повністю чеснотним, необхідно здобути розуміння того, що таке добро, завдяки навчанням в науках, математиці та філософії. Що нам потрібно, щоб жити добре, так це належне оцінювання того, такі блага, як дружба, задоволення, чеснота, честь і багатство поєднуються в єдине ціле. Для того, щоб застосувати це загальне розуміння до конкретних випадків, ми повинні набути, завдяки належному вихованню та звичкам, здатності кожного разу бачити, який спосіб дій найкраще підтверджується причинами. Тому практична мудрість, як він її розуміє, не може бути набута виключно шляхом вивчення загальних правил.

Аристотель написав два етичних трактати: «Нікомахову етику» та «Евдемову етику». Слова «Евдемів» і «Нікомахів» були додані пізніше, можливо, тому, що перше редагував його друг Евдем, а друге — його син Нікомах. У будь-якому випадку, ці дві роботи охоплюють більш-менш ту саму основу: вони починаються з обговорення *eudaimonia* («щасття», «процвітання») і звертаються до дослідження природи *aretê* («чеснота», «досконалість») та риси характеру, які потрібні людям, щоб жити якнайкраще. Обидва трактати розглядають умови, за яких похвала чи звинувачення доречні, а також природу задоволення та дружби.

Нікомахова етика є пізнішою та вдосконаленою версією Евдемової етики. [5, 495]

Хоча Аристотель глибоко зобов'язаний моральній філософії Платона, зокрема головному розумінню Платона про те, що моральне мислення має бути інтегровано з нашими емоціями та бажаннями, і що підготовка до такої єдності характеру повинна починатися з навчання в дитинстві, систематичний характер Аристотелевих обговорень цих тем було чудовим нововведенням. До Аристотеля ніхто не писав етичних трактатів. Платон, наприклад, не розглядає етику як окремих предмет; він також не пропонує систематичного аналізу природи щастя, чесноти, добровільності, задоволення чи дружби. Правда, ми можемо знайти в роботах Платона важливі обговорення цих явищ, але вони не об'єднані, як це відбувається в етичних працях Аристотеля.

Основна ідея, з якої починається Аристотель, полягає в тому, що існують розбіжності в поглядах на те, що є найкращим для людей, і що, щоб отримати вигоду з етичних досліджень, ми повинні вирішити цю розбіжність. Він наполягає на тому, що етика не є теоретичною дисципліною: ми запитуємо, що таке добро для людей, не просто тому, що ми хочемо мати знання, а тому, що ми зможемо досягти нашого блага. Ставлячи це питання — що таке добро? — Аристотель не шукає перелік речей, які є добрими. Він припускає, що такий список можна скласти досить легко; більшість погодиться, наприклад, що добре мати друзів, отримувати задоволення, бути здоровим, бути почесним і мати такі чесноти, як хоробрість, принаймні до певної міри. Важке і суперечливе питання виникає, коли ми запитуємо, чи є деякі з цих благ більш бажаними, ніж інші. Пошук добра Аристотеля є пошуком найвищого блага, і він припускає, що найвище благо, яким би воно не виявилось, має три характеристики: воно бажане для себе, воно не бажане заради якогось іншого блага, і всі інші блага є бажаними заради нього. Але якщо ми не можемо визначити, яке благо або в чому полягає щастя, мало користі визнавати, що воно є вищою метою. Щоб вирішити цю проблему, Аристотель запитує, що таке *ergon* («функція», «завдання», «робота») людини, і стверджує, що він полягає в діяльності розумної частини душі відповідно до чесноти. Один важливий компонент цього аргументу виражається в термінах відмінностей, які він робить у своїх психологічних і біологічних роботах. Душа аналізується на пов'язану серію здібностей: живильна душа відповідає за ріст і розмноження, локомотивна душа – за рух, перцептивна душа – за сприйняття тощо. Біологічний факт, який використовує Аристотель, полягає в тому, що люди є єдиним видом, який має не тільки ці нижчі здібності, але також розумну душу. Благо людини повинно мати щось спільне з тим, щоб бути людиною; і те, що відрізняє людство від інших видів, даючи нам потенціал для кращого життя, це наша здатність керувати собою, використовуючи розум. Якщо ми добре використовуємо розум, ми добре живемо як люди; або, якщо бути більш точним, використання розуму протягом повного життя - це те, у чому

полягає щастя. Робити щось добре вимагає чесноти або досконалості, і тому жити добре полягає в діяльності, спричиненій розумною душею відповідно до чесноти або досконалості. [5, 495]

Висновок Аристотеля про природу щастя є в певному сенсі унікальним для нього. Жоден інший письменник чи мислитель не сказав точно те, що він говорить про те, що означає жити добре. Але в той же час його погляд не надто далекий від загальної ідеї. Як він сам зазначає, одна традиційна концепція щастя ототожнює його з чеснотою. Теорію Аристотеля слід тлумачити як уточнення цієї позиції. Він каже, що не щастя є чеснотою, а що це добродієсна діяльність. Добре жити – це робити щось, а не просто перебувати в певному стані. Він полягає в тій діяльності протягом усього життя, яка актуалізує чесноти розумної частини душі. [1, 253]

У той же час Аристотель чітко пояснює, що для того, щоб бути щасливим, необхідно володіти іншими благами, такими як друзі, багатство та влада. І щастя людини знаходиться під загрозою, якщо вона відчуває серйозну нестачу в певних перевагах — якщо, наприклад, вона надзвичайно потворна або через смерть втратила дітей чи хороших друзів. Але чому так? Якщо кінцевою метою людини має бути просто добродієсна діяльність, то чому для щастя має мати значення те, чи є у неї ці інші види добра, чи ні? Відповідь Аристотеля полягає в тому, що добродієсна діяльність людини буде певною мірою зменшена або неповноцінна, якщо їй не вистачає належного запасу інших благ. [1, 199]

Але, можливо, Аристотель не погоджується з цим і відмовляється прийняти цей тягар аргументації. В одному з кількох важливих методологічних зауважень, які він робить на початку «Нікомахової етики», він каже, що для того, щоб отримати прибуток від такого роду дослідження, яке він проводить, людина повинна вже мати хороші звички. Він сам попереджає нас, що його початкове твердження про те, що таке щастя, слід розглядати як приблизний план, деталі якого будуть заповнені пізніше.

Аристотель розрізняє два типи чеснот: ті, що належать до частини душі, яка бере участь у міркуванні (чесноти розуму чи інтелекту), і ті, що належать до частини душі, яка сама не може міркувати, але тим не менш є здатна слідувати розуму (етичні чесноти, чесноти характеру). Інтелектуальні чесноти, у свою чергу, поділяються на два види: ті, що відносяться до теоретичного міркування, і ті, що відносяться до практичного мислення. Він організовує свій матеріал, спочатку вивчаючи етичні чесноти загалом, потім переходячи до обговорення окремих етичних чеснот (поміркованість, мужність тощо) і, нарешті, завершуючи свій огляд розглядом інтелектуальних чеснот (практична мудрість, теоретична мудрість тощо).

Усі вільні чоловіки народжуються з потенціалом стати етично добродішним і практично мудрим, але для досягнення цих цілей вони повинні пройти два етапи: у дитинстві вони повинні виробити правильні звички; а потім, коли їхній розум повністю розвинений, вони повинні набути практичної мудрості. Це не означає, що спочатку ми повністю набуваємо етичних чеснот, а потім, на пізнішому етапі, додаємо практичну мудрість. Етична чеснота повністю розвивається лише тоді, коли вона поєднується з практичною мудрістю. Низькоякісна форма етичної чесноти виникає в нас у дитинстві, коли ми неодноразово потрапляємо в ситуації, які вимагають відповідних дій та емоцій; але в міру того, як ми менше покладаємося на інших і стаємо здатними більше думати самостійно, ми вчимося складати ширшу картину людського життя, наші навички обговорення вдосконалюються, а наші емоційні реакції вдосконалюються. Подібно до будь-якої людини, яка розвинула навик виконання складної та важкої діяльності, добродішна людина отримує задоволення від застосування своїх інтелектуальних навичок. Крім того, коли він вирішив, що робити, йому не потрібно боротися з внутрішнім тиском, щоб діяти інакше. Він не прагне зробити щось, що вважає ганебним; і він не дуже засмучений тим, що йому доводиться відмовлятися від задоволення, від якого, як він усвідомлює, слід відмовитися. [5, 509]

Хоча Аристотель часто проводить аналогії між ремеслами та чеснотами (і так само між фізичним здоров'ям і евдемонією), він наполягає на тому, що чесноти відрізняються від ремесел і всіх галузей знань тим, що перші передбачають відповідні емоційні реакції, а не є суто інтелектуальними умовами.

Крім того, кожна етична чеснота є проміжним станом («золотою серединою», як його називають у народі) між двома іншими станами, один з яких включає надлишок, а інший недолік. У цьому відношенні, за словами Аристотеля, чесноти нічим не відрізняються від технічних навичок: кожен кваліфікований працівник знає, як уникнути надлишку та недоліку, і перебуває в стані, який є проміжним між двома крайнощами. Отже, хоча Аристотель вважає, що етику не можна звести до системи правил, якою б складною вона не була, він наполягає на тому, що деякі правила є непорушними.

У своїй дискусії про етичні чесноти Аристотель уже чітко дав зрозуміти, що той, хто користується великою пошаною в своїй громаді і володіє великими фінансовими ресурсами, може проявити етичні чесноти вищого рівня, ніж той, хто отримує мало почестей і має невелику власність. Чеснота пишності є вищою за просту щедрість, і так само велич душі є вищою досконалістю, ніж звичайна чеснота, пов'язана з честю. Найграндіозніший вияв етичної чесноти вимагає великої політичної влади, оскільки саме політичний лідер має змогу зробити найбільше добра для суспільства. Людина, яка вирішує вести політичне життя та прагне якомога

повніше виявити практичну мудрість, має стандарт для вирішення того, який рівень ресурсів їй потрібен: вона повинна мати друзів, власність і почесні в достатній кількості, щоб дозволити своїй практичній мудрості. Але якщо замість цього хтось обирає життя філософа, то шукатиме інший стандарт — найповніше вираження теоретичної мудрості — і йому знадобиться менший запас цих ресурсів. [1, 54]

Найкращим стандартом чеснот є філософи; другими - політичні лідери. У будь-якому випадку саме застосування інтелектуальної чесноти є орієнтиром для прийняття важливих кількісних рішень. Філософ повинен буде визначити, в окремих ситуаціях, де лежить справедливість, як витратити гроші з розумом, коли зустрічати або уникати небезпеки.

Література:

1. Аристотель. Нікомахова етика / Пер. з давньогр. В. Ставнюка. Київ: Аквілон-плюс, 2002. 480 с.
2. Адо П. Що таке антична філософія? / П'єр Адо // – Львів : Новий Акрополь, 2014. – 428 с.
3. Баумейстер А. Вспут до філософських студій, або Інтелектуальні подорожі до країни філософії : наук. посіб. / Андрій Баумейстер. – Київ : Ін-т обдаров. дитини НАПН України, 2017. – 236 с.
4. Платон. Держава / пер. з дав.-гр. Д. Коваль. — К. : Основи, 2000. — 355 с.
5. Barnes, Jonathan, 1980, «Aristotle and the Methods of Ethics», *Revue Internationale de la Philosophie*, 34(133/134): 490–511.

Каменчук І. С.

здобувачка ЗВО Навчально-наукового інституту педагогіки спеціальності 013 Початкова освіта
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Сучасні вимоги освіти в Україні поставили перед шкільною освітою мету, що передбачає всебічний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової та громадянської активності. Для досягнення

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ІМ. М.І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

**ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ
ТА
СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСАХ**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

**ІV-ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО - ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

16-17 листопада 2023 року

ВІННИЦЯ 2024

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

**Голова Вченої ради ЗВО, доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри ендоскопічної та серцево-судинної хірургії
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова
Петрушенко Вікторія Вікторівна**

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

**Професор ЗВО кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор філософських наук, професор,
академік НАН ВО України
Вергелес Костянтин Миколайович**

Редакційна колегія:

Харьковченко Євген Анатолійович доктор філософських наук, професор, завідувач ЗВО кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Куліш Павло Лаврентійович кандидат філософських наук, доцент, доцент ЗВО кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР)

Мельник Віктор Мирославович, кандидат політичних, наук науковий співробітник філософського факультету, асистент ЗВО кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах. Матеріали доповідей та виступів IV всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 16-17 листопада 2023 року. Вінниця : ТВОРИ, 2024. – 204 с.

ISBN 978-617-95332-6-6

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників IV всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «**Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах**», яка відбулась у Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 16-17 листопада 2023 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, пошукувачам, студентам та всім хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, грамотність, літературний стиль та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори конференції та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова протокол № 7 від 28.12. 2023 р.

УДК: 1(091):004.83

ISBN 978-617-95332-6-6